

НАСТАВНИК У ИНДИВИДУАЛНО ПЛАНИРАНОЈ НАСТАВИ¹

Љиљана Јерковић*

Прегледни рад   DOI 10.7251/NSK1802101J   УДК 371.311.1:371.13/15   COBISS.RS-ID 7948568

Резиме

У овом раду први пут расвијетљене су позиције, стил, функције и компетенције наставника у индивидуално планираној настави. Апострофиран је и експлициран њихов међузависан однос.

Како би обезбиједио оптималну ангажованост ученика у етапи извођења и евалуације индивидуално планиране наставе, наставник је у почетним етапама такве наставе у претежно субјекатској позицији. Својим цјелокупним и демократским

ангажовањем доприноси развоју аутентичности индивидуалитета сваког ученика и постизању оптималних резултата учења у зони наредног развоја.

Наставник у индивидуално планираној настави остварује бројне функције. Његове основне функције су: педагошко-дијагностичка, планерско-програмерска, водитељско-инноваторска и докимолошко-евалуацијска. Пратеће функције наставника које доприносе хуманизацији и инклузивности процеса индивидуално планиране наставе, а и успјешнијем остваривању жељених резултата такве наставе су: медијаторско-социјализацијска, координаторско-терапеутска и савјетодавно-педагошка функција.

¹ Адаптирани дио текста докторске дисертације аутора овог рада под насловом *Дидактичке основе и образовно-васпитни ефекти индивидуално планиране наставе*, одбрањене 09.07.2018. године на Филозофском факултету у Бањој Луци.

* Љиљана Јерковић, доктор педагошких наука, запослена је на Филозофском факултету у Бањој Луци. E-mail: ljiljana.jerkovic@ff.unibl.org

Компетенције које су неопходне наставнику за успјешно планирање, припремање и евалуацију индивидуално планиране наставе, поред опитних су: опитестручне (педагошко-психолошке) и ужестручне (методолошке и дидактичко-методичке). Позиције, стил рада и функције наставника у индивидуално планираној настави су у међузависном односу са његовим компетенцијама.

У раду је приказан и образложен цијеловит програм стручног усавршавања наставника за индивидуално планирану наставу. Утемељен је на прецизно дефинисаним и мјерљивим очекиваним исходима који, заправо, представљају жељене методолошке и дидактичко-методичке компетенције наставника.

Кључне ријечи: *индивидуално планирана настава, позиција, стил, функције и компетенције наставника, интерактивно стручно усавршавање наставника.*

Увод

Прије расвјетљавања позиције, стила, функција и компетенција наставника, осврнућемо се на појмовно одређење индивидуално планиране наставе. Већи број дидактичара (Вилотијевић и Вилотијевић, 2016; Duane, 1975; Ђукић, 2003; Mandić, 1987) који су разматрали ово питање слаже се са тим да је индивидуално планирана настава модел индивидуализоване на-

ставе који подразумијева планирање и извођење програма учења сваког ученика прилагођеног његовим претходно утврђеним потребама, интересовањима, темпу рада, радним навикама, начину прихватања наставникове инструкције, мотивацији за учење и слично. Одлучили смо се за свеобухватније одређење тог појма, према којем је индивидуално планирана настава дидактичко-методичка варијанта система индивидуализоване наставе која подразумијева интензивно учење и дјелотворно поучавање ученика у оквиру индивидуалних и персонализованих образовно-васпитних програма који су утемељени на оптимизованим очекиваним исходима, а у којима се уважава:

- мјесто ученика на континууму образовно-васпитних исхода,
- способности учења и темпо напредовања ученика,
- ниво мотивације за учење,
- навике, технике и стил учења,
- персоналистички склоп особина,
- слика о себи и
- начин прихватања наставникове инструкције (Јерковић, 2017, стр. 357–358).

Индивидуално планирана настава је најкомплекснија варијанта система индивидуализоване наставе јер захтијева оптималну индивидуализацију процеса учења и дјелотворног поучавања. Заснована је на три савремене дидактичке парадигме: фено-

менолошкој и конструктивистичкој, те мањим дијелом на рационалистичкој дидактичкој парадигми (Рудакова, 2005). Полипарадигматска заснованост индивидуално планиране наставе указује на сложеност позиције, стила, функција, као и развоја компетенција наставника у таквој настави.

Позиција и стил рада наставника у индивидуално планираној у настави

У већини глобалних етапа индивидуално планиране наставе наставник је у субјекатској позицији. Таква позиција је нарочито наглашена у фази идентификације образовних потреба и индивидуалних потенцијала ученика, у фази планирања и припремања индивидуализованих образовно-васпитних програма, те приликом формативне и сумативне евалуације постигнућа ученика. У етапи извођења индивидуално планиране наставе наставник је најактивнији на самом почетку, када даје прецизне и персоналистички прикладне инструкције, те током ученикове самосталне активности повремено стимулише напредовање ученика у зони наредног развоја дјелотворним поучавањем или давањем повратних информација на педагошки прихватљив начин.

У индивидуално планираној настави наставник је рефлексивни практичар. Свој рад схвата као стваралаштво које се континуирано мијења и усав-

ршава. У процесу критички преиспитује своја очекивања, флексибилно коригује креиране индивидуалне програме, допуњава их, проширује или се чак одриче захтјева које у одређеним случајевима процијени сувише амбициозним. За наставника можемо рећи да је регулатор процеса индивидуално планиране наставе, али не тако круто како је апострофирано у кибернетичко-информацијској теорији Феликс фон Кубеа (Cube, 1994). Регулација токова индивидуално планиране наставе остварује се респектовањем резултата формативне евалуације, али и путем флексибилне, емпатијске и стимулативно-персонализоване комуникације са учеником.

На токове и исходе индивидуално планиране наставе може утицати и стил наставниковог дјеловања. „Стил рада наставника или стил наставниковог (наставног) рада је интегрални скуп доминирајућих, карактеристичних и релативно трајних начина испољавања и дјеловања наставника у различитим наставним ситуацијама” (Пић, 2002, стр. 162). Не може се очекивати да индивидуално планирану наставу изводи ауторитаран наставник који углавном није спреман да послуша потребе ученика и да га подржава у превазилажењу евентуалних препрека. Наставник у индивидуално планираној настави испољава углавном демократски стил васпитања. Такав наставник поред опште информисаности, педагошко-психолошке, методолошке и дидактич-

ко-методичке компетентности, посје-дује и одговарајуће особине личности за наставничку професију, емоционалну зрелост, отвореност, природност у комуникацији и слично.

С обзиром на то да подржава аутентичност ученика наставник континуирано испољава емпатију. Он не осуђује, „не моралише”, не пријети, али није ни болећив, ласкав, нити попустљив. Он настоји да рефлексивно

разумијева, стимулише и охрабрује ученике, те помаже им да превазиђу настале препреке. Наставник се у индивидуално планираној настави бори против формализма и шаблонизма јер је свјестан различитости између ученика и њихове аутентичности.

У наредној табели приказане су разлике између стила рада наставника у традиционалној и индивидуално планираној настави.

Табела 1

Компарација обиљежја стила рада наставника у традиционалној и индивидуално планираној настави

<i>Обиљежја стила рада наставника у традиционалној настави</i>	<i>Обиљежја стила рада наставника у индивидуално планираној настави</i>
– комуницира шефовски (с висине аутократски, наређивачки, користећи присилу...)	– комуницира водитељски са појединцима и групама ученика (партиципацијски, демократски, партнерски, емпатично, користећи аргументе...)
– често говори: ЈА	– често говори: МИ
– главна брига: Моћ	– главна брига: Квалитет наставе и развоја ученика у зони наредног развоја
– ослања се на ауторитет	– ослања се на сарадњу и „ослушкивање“ индивидуалних потреба ученика
– ствара страхопоштовање	– ствара повјерење
– умножава правила и круто их се држи	– подстиче на стварање малог броја правила и прикладно их примјењује
– сматра да побољшање услова за рад није његова брига	– ствара повољне услове за рад и наводи друге да то чине
– тјера на рад и зна како	– води током рада појединца и показује како
– критикује, окривљује	– одаје признање, исправља грешке

– препири се, пријети, кажњава, спутава, фрустрира, изазива незадовољства	– толерантно разговара, подржава, хвали, ослобађа, релаксира, удахњује полет
– настоји да притиском сперијечи неуспјех	– управља према квалитету и остваривању аутентичних потенцијала ученика
– не примјећује креативност у раду	– подстиче и подржава инвентивност и индивидуалност ученика
– оцјењује класично, на уобичајен начин	– тражи самооцјењивање
– арогантан, нељубазан	– толерантан, љубазан
– статичан, традиционалан, крут, ригидан, конформиста, конвенционалан, досадан	– динамичан, модеран, флексибилан, инвентиван, нонконформиста, неконвенционалан, занимљив
– колебљив, неповјерљив, неискрен, нетактичан, непријатан	– сигуран, досљедан, стабилан, искрен, повјерљив, учтив, пријатан
– не улази у учеников „свијет квалитета“	– улази у учеников „свијет квалитета“ или његово „феноменално поље“
– не подржава различитости међу ученицима	– подржава индивидуалне разлике међу ученицима

(Према: Илић, 2002, стр. 164–165)

Не можемо очекивати да ауторитаран наставник успјешно изводи индивидуално планирану наставу. Такав наставник не улази у „свијет квалитета“ ученика (Glasser, 1999), или у његово „феноменално поље“ (Rogers, 1965). Он не покушава да схвати природу његовог тренутног стања, разлоге привремених застоја или неуспјеха. Такав наставник углавном не ствара позитивну социо-емоционалну атмосферу, а често развија и насилну комуникацију. Он не уочава различитости међу ученицима. Демократски

оријентисан наставник све поменуто доживљава као изазов.

Функције наставника у индивидуално планираној настави

У сваком наставном систему остварују се специфичне функције наставника. У традиционалној настави наставник је претежно организатор, предавач и оцјењивач. У иновативним наставним системима функције наставника су бројније и сложеније.

Миле Илић је идентификовао сложене функције наставника у инклузивној настави. Пажљиво разматрајући идентификоване функције установили смо да се у индивидуално планираној настави (независно да ли је инклузивна или није) остварују готово исте функције наставника, а то су:

1. педагошко-дијагностичка,
2. планерско-програмерска,
3. водитељско-иноваторска,
4. медијаторско-социјализацијска,
5. координаторско-терапеутска,
6. савјетодавно-педагошка и
7. докимолошко-евалуацијска (Пић, 2012, стр. 84).

У индивидуално планираној настави неке од наведених функција су више, а неке мање наглашене. Могли бисмо их класификовати у двије групе – основне и додатне (пратеће). Основне функције су: педагошко-дијагностичка, планерско-програмерска, водитељско-иноваторска и докимолошко-евалуацијска функција. Оне су једнако важне и неизоставне су. Пратеће функције су: медијаторско-социјализацијска, координаторско-терапеутска и савјетодавно-педагошка. Оне се испољавају мање или више у зависности од профила конкретног ученика. Неким ученицима (посебно са препрекама у учењу и учешћу) је потребно више помоћи и подршке, а неким мање (нарочито даровитим и талентованим ученицима). Што су ове функције наглашеније и индивидуално

планирана настава је инклузивнија.

Педагошко-дијагностичка функција наставника остварује се у првој етапи индивидуално планиране наставе, али и континуирано у цјелокупном наставном процесу. Наставник пажљиво опсервира испољавање ученика у самосталним и повремено интерактивним активностима, утврђујући индикације њиховог напретка. Наставникове опсервације су праћене формативним и сумативним евалуацијама. Индивидуално планирана настава је флексибилан наставни модел који захтијева континуирано провјеравање (дијагностиковање) позиције ученика на континууму образовно-васпитних исхода, а повремено и других релевантних педагошко-психолошких варијабли.

У иницијалном испитивању врши се идентификација едукацијских потенцијала и постигнућа ученика. Наставник покушава да идентификује што више индикатора који су релевантни, не само за процесе учења и коначан очекивани исход, већ и за његов цјелокупни развој. У оквиру ове функције важно је да наставник идентификује:

- услове породичног живота ученика (у каквој породици живи по њеној структури и функционалности),
- информације о здравственом стању ученика (на основу налаза љекара),
- ниво општих когнитивних способности,

- доминирајуће особине личности,
- ниво мотивације ученика за учење и слика о себи,
- специфичне навике и технике учења,
- социјални статус ученика у групи,
- специфичне препреке у учењу и учешћу или талентованост за одређена подручја и интересовања и хобије,
- позиције ученика на континууму образовно-васпитних исхода за сва релевантна подручја конкретног наставног предмета.

Евидентно је да се остваривањем педагошко-дијагностичке функције истовремено остварују евалуацијско-докимолошка функција наставника. Функције наставника у индивидуално планираној настави су међусобно повезане, испреплетене, али релативно и издвојено уочљиве у наставној пракси.

Планерско-програмерска функција наставника у индивидуално планираној настави је кључна за токове и исходе такве наставе. Наставник остварује ову функцију кроз сљедеће активности, као што су:

- идентификација садржајно-логичких цјелина и кључних тачака у континууму образовно-васпитних исхода,
- креирање профила ученика на основу дијагностикованих педагошко-психолошких варијабли и позиција ученика на континууму образовно-васпитних исхода,

– планирање индивидуалних програма образовно-васпитног рада за сваког ученика на основу индикатора који су дати у профилу ученика,

– планирање и припремање микро-планова активности са прикладним инструкцијама за сваког ученика у зависности од његове позиције на континууму образовно-васпитних исхода,

– креативно и флексибилно обогаћивање или корекција индивидуалних програма образовно-васпитног рада ученика у зависности од опсервација у процесу извођења наставе и евалуације њиховог постигнућа.

Водитељско-иноваторска функција остварује се током свих етапа индивидуално планиране наставе, а посебно у процесу њене реализације и формативне евалуације постигнућа ученика. Поменута функција се наговјештава већ током макропланирања и микропланирања. Нарочито се остварује:

– давањем прикладних инструкција у вјежбовним ситуацијама,

– дјелотворним поучавањем у зони наредног развоја,

– пружањем додатне помоћи (поготово исподпросјечним ученицима, евентуално ученицима с препрекама у учењу и учешћу),

– благовременим и прикладним саопштавањем повратних информација о резултатима вјежбања,

– стварањем што угодније социо-емоционалне атмосфере и остваривањем ненасилне комуникације са ученицима,

– партнерском анализом постигнутих резултата и утврђивањем индикатора могућих потешкоћа и

– изналагањем дидактичко-методичких рјешења за превазилажење извјесних потешкоћа у учењу и учешћу.

Током остваривања водитељско-иноваторске функције симултано се остварују и друге функције, а посебно: медијаторско-социјализацијска, координаторско-терапеутска, савјетодавно-педагошка и докимолошко-евалуацијска.

Циљ индивидуално планиране наставе није само постизање образовних ефеката. Човјек је и индивидуално и социјално биће, стога наставникова медијаторско-социјализацијска функција је неприкосновена у повезивању појединца са колективом, односно јачању његовог статуса у колективу. Индивидуално планирана настава не подразумијева сегрегацију ученика, већ напротив тежњу ка што већем степу инклузије. Наставник има важан задатак да учини пријатнијим и окружење у којем ученик живи и ради, те да побољша његов социометријски статус. Он настоји да сваки ученик буде прихваћен онакав какав јесте. У индивидуално планираној настави се не респектује само принцип индивидуализације, већ и њему комплементаран принцип социјализације. Ученик савлађује наставне садржаје у зони наредног развоја самостално и најчешће у интеракцији са наставником, али и са другим учеником сличне позиције на континууму постигнућа или групом њих.

У процесу реализације индивидуално планиране наставе могу настати различите препреке или застоји у напредовању ученика. Често су то проблеми који су емоционално прожети. Наставник у индивидуално планираној настави у духу Роџерсове феноменолошке теорије покушава да проникне у „феноменално поље” појединца како би спознао начин његовог перципирања и доживљавања свијета. „Да бисмо научили зашто се неко понаша на одређени начин или како неко схвата, мисли или осјећа, потребно је знати како он интерпретира свијет” (Fulgosi, 1987, стр. 277). Задатак наставника у индивидуално планираној настави није да отклања настале препреке, да ислеђује, осуђује или да „моралише”, нити да сажалава ученика. Примјењујући прикладне методе и дјелотворне технике индивидуалног савјетодавног разговора наставник помаже појединцу да потпуније упозна своје проблеме, идентификује њихове субјективне и објективне узроке, да што самосталније донесе одлуку о могућем начину рјешавања проблема, те да је уз подршку и емпатију наставника и реализује (према: Илић, 2017, стр. 259). Наставник је и савјетодавац и терапеут, али и координатор уклањања препрека у психолошком животу и наставном раду ученика. Дјелујући на овако компетентан начин наставник у индивидуално планираној настави остварује своју савјетодавно-педагошку и координаторско-терапеутску функцију.

Докимолошко-евалуацијска функција наставника у индивидуално-планираној настави остварује се кроз формативну и сумативну евалуацију. Њено остваривање је евидентно у готово свакој етапи индивидуално планиране наставе. У првој фази такве наставе врши се иницијално испитивање како би се утврдиле развојне карактеристике ученика, идентификовале њихове позиције на континууму образовно-васпитних исхода, те установиле евентуалне препреке у учењу и учешћу или посебна постигнућа ученика (даровити и талентовани). Примјењујући сличне или исте дијагностичке инструменте наставник евалуира напредак ученика у интермедијалном и финалном испитивању. На интермедијалном испитивању се, поред утврђивања ефеката индивидуално планиране наставе, утврђују и могући начини унапређивања процеса и исхода такве наставе.

За разлику од традиционалне наставе, у којој наставник врши функцију предавача, оцјењивача и организатора, у индивидуално планираној настави наставник очигледно остварује много суптилних функција које захтијевају изузетну педагошко-психолошку, дидактичко-методичку и методолошко-докимолошку компетентност наставника. Функције наставника у индивидуално планираној настави су тијесно повезане и често се остварују симултано.

Компетенције наставника у индивидуално планираној настави

У расвјетљавању компетенција наставника у индивидуално планираној настави полазимо од општег значења тог појма. Компетенција или компетентност (лат. *competere* – надлежност, тежити за) значи „постојање диспозиција за успјешно обављање неке дјелатности” (Педагошки лексикон, 1996, стр. 242).

Наглашавајући холистичку педеголошку теорију о интегритивности знања, вјештина, способности и понашања наставника у савременом васпитно-образовном раду, Миле Илић сматра да концепцију и структуру образовања наставника треба темељити на унапређивању сљедећих група међусобно повезаних компетенција:

1. *опште компетенције* (усвојеност трајније вриједних општих знања из филозофије васпитања, социологије образовања, информатике и страног језика и развијеност когнитивних, емоционалних, социјалних и радно-акционих компетенција релевантних за учитељску професију),

2. *опитестручне компетенције* (усвојеност педагошких, психолошких и дидактичких сазнања и умијења неопходних наставницима и васпитачима свих стручних профила) и

3. *ужестручне компетенције* (стручно-предметне и методичке) (Илић, 2010).

Опште компетенције наставника су једнако релевантне, без обзира на то којем иновативном наставном систему је ријеч, и оне се подразумевају. Дакле, испољавају се и у индивидуално планираној настави. У индивидуално планираној настави, поред општих компетенција, издвајамо:

- педагошко-психолошке компетенције,
- методолошке компетенције,
- дидактичко-методичке компетенције.

Које су од наведених компетенција општестручне, а које ужестручне компетенције у индивидуално планираној настави? – Педагошко-психолошке компетенције у индивидуално планираној настави можемо сврстати у групу општестручних компетенција, а методолошке, дидактичке и методичке у групу ужестручних компетенција. У већини наставних система дидактичке и методолошке компетенције би биле у групи општестручних компетенција, како је наведено и у класификацији Миле Илића. Међутим, у индивидуално планираној настави се полази од идентификације образовних потреба и потенцијала ученика за шта су од посебног значаја и методолошке и дидактичке компетенције. Оне су једнако важне као и методичке компетенције. Дидактичке компе-

теније испољавају се у готово свим етапама индивидуално планиране наставе. Методолошке компетенције су посебно наглашене у првој етапи у којој се дијагностикују потенцијали и предзнања ученика. Због тога их сматрамо ужестручним (или специјалним) јер од њих зависе даљи токови, па и резултати индивидуално планиране наставе.

Реализација индивидуално планиране наставе није могућа без стицања методолошких и унапређивања дидактичко-методичких компетенција наставника. Такве компетенције не могу се развијати у оквиру класичних предавања и семинара, већ прикладним моделима интерактивног стручног усавршавања, као што су: групне, партнерске и респонсибилне вјежбе, а посебно вјежбе израде изведбених модела (креирање инструмената, индивидуално-планираних вјежби, креирање профила ученика, индивидуализованих образовно-васпитних програма). Сви поменути активизацијски модели прожети су сажетим, информативним и стимулативним излагањима водитеља стручног усавршавања. Интерактивно стручно усавршавање наставника је засновано на конструктивистичкој парадигми, према којој је учење „активан процес конструкције знања, а не пасивно усвајање” (Шпановић, 2013, стр. 39). План и програм усавршавања наставника зависиће од нивоа развијености методолошких и дидактичко-методичких компетенција за извођење других модела индивидуализоване наставе.

Макроплан интерактивног стручног усавршавања наставника за индивидуално планирану наставу¹

Програм интерактивног стручног усавршавања наставника за индивидуално планирану наставу утемељен је на прецизно дефинисаним и мјерљивим очекиваним исходима који, заправо, представљају жељене методолошке и дидактичко-методичке компетенције наставника. Прикладним активизацијским вјежбама, честим формативним евалуацијама, учесници стручног усавршавања (водителј и наставници) континуирано добијају прихватљиве доказе да се очекивани исходи остварују, односно компетенције унапређују.

У наставку дајемо преглед идентификованих очекиваних исхода интерактивног стручног усавршавања наставника за индивидуално планирану наставу, прихватљивих доказа да су исти остварени, параметара садржаја, начина реализације и материјално-техничке основе.

Основни *циљ* интерактивног стручног усавршавања наставника је:

оспособљеност наставника за педагошко-психолошки, методолошки и дидактичко-методичко утемељено

планирање, припремање, извођење и евалуацију индивидуално планиране редовне, допунске и додатне, те осталих врста наставе.

Очекивани исходи стручног усавршавања наставника:

– Функционална знања наставника о кључним теоријским поставкама индивидуално планиране наставе;

– Оспособљеност наставника за идентификацију садржајно-логичких цјелина конкретног подручја у оквиру одређеног наставног предмета и њихову операционализацију у континуум образовно-васпитних исхода;

– Методолошка оспособљеност наставника за креирање тестова за утврђивање позиције ученика на континууму образовно-васпитних исхода, те других инструмената за прикупљање релевантних показатеља за профил ученика;

– Оспособљеност наставника за ефикасно планирање индивидуално планиране наставе у обрнутом дијагнози;

– Могућност наставника да креирају профиле ученика и у складу са њима развијају оптималне индивидуализоване образовно-васпитне програме у зони наредног развоја;

– Оспособљеност ученика за планирање и припремање конкретних вјежби са микроплановима у складу са позицијом ученика на континууму постигнућа и осталим релевантним варијаблама;

– Спремност наставника за компетентно извођење индивидуално пла-

¹ Овај макроплан валоризован је у оквиру оспособљавања првих наставника (експериментатора) за извођење експерименталног програма индивидуално планиране наставе у ЈУОШ „Петар Петровић Његош” и ЈУОШ „Иван Горан Ковачић” у Бањој Луци, школске 2014/15 године.

ниране редовне, допунске, додатне, те осталих врста наставе;

– Оспособљеност наставника за формативну и сумативну евалуацију постигнућа ученика у индивидуално планираној настави, те анализу и превазилажење могућих препрека;

– Оптимално позитивни ставови наставника према дјелотворности индивидуално планиране наставе;

– Могућност наставника да критички преиспитују дјелотворност индивидуализованих образовно-васпитних програма, те да их благовремено и у процесу допуњавају и унапређују.

Прихватљиви докази да су очекивани исходи остварени:

– Издвојене садржајно-логичке цјелине у оквиру конкретног наставног предмета, или наставног подручја, те у складу с тим прецизно дефинисани очекивани исходи који, заправо, представљају позиције ученика на континууму;

– Прецизно креиран тест за одређивање мјеста ученика на континууму образовно васпитних исхода;

– Правилно креирани сви остали инструменти за прикупљање релевантних информација који су неопходни за профил ученика;

– Успјешно креирани микропланови у обрнутом дизајну;

– Креирани профили и индивидуализовани образовно-васпитни програми „у зони наредног развоја“ ученика;

– Креиране вјежбе за конкретне ученике са микроплановима и прикладним инструкцијама;

– Дидактичко-методички утемељено извођење редовне, допунске, додатне и осталих врста наставе;

– Методолошки и дидактички засновано формативно и сумативно евалуирање постигнућа ученика;

– Повремено кориговање и допуњавање индивидуалних програма образовно-васпитног рада ученика (уколико је неопходно);

– Дјелотворно савјетодавно-педагошко дјеловање наставника на превазилажење могућих препрека у наставном процесу.

Табела 2

Преглед садржаја и начина реализације интерактивног стручног усавршавања наставника за индивидуално планирану наставу

Етапе реализације програма	Садржаји	Начини реализације
I етапа	– Разговор водитеља са наставницима о потребама, могућностима и перспективама извођења редовне, допунске, додатне, те осталих врста индивидуално планиране наставе.	Метода разговора.

	<ul style="list-style-type: none"> – Сажето усмено излагање водитеља о појму и класификацији модела индивидуализоване наставе, међу којима је и индивидуално планирана настава. – Расвјетљавање појма индивидуално планиране наставе, те њена компарација са њима познатим моделима индивидуализоване наставе с циљем уочавања сличности и могућих разлика. – Експликација кључних теоријских основа индивидуално планиране наставе. – Упознавање са кључним етапама индивидуално планиране наставе. – Експликација прве етапе индивидуално планиране наставе – идентификација образовних потреба и потенцијала ученика (анализа свих релевантних варијабли за креирање профила ученика). 	Сажета усмена излагања прожета разговором.
	<ul style="list-style-type: none"> – Анализа садржаја конкретног подручја у оквиру одређеног наставног предмета, идентификација садржајно-логичких цјелина и њихова операционализација у континуум образовно-васпитних исхода. 	Респонсибилна вјежба (наставници бирају подручје у оквиру одређеног наставног предмета и креирају континуум образовно-васпитних исхода).
	<ul style="list-style-type: none"> – Креирање теста позиције ученика на континууму образовно-васпитних исхода у оквиру одабраног наставног подручја (нпр. граматика и правопис, читање и књижевност). 	Групна вјежба.
	<ul style="list-style-type: none"> – Сажето усмено излагање о планирању и припремању ефикасне инклузивне наставе у обрнутом дизајну. 	Усмено излагање прожето разговором.
	<ul style="list-style-type: none"> – Креирање микроплана у обрнутом дизајну у оквиру одабраног разреда, наставног предмета и наставне јединице. – Заједничка анализа и евалуација микропланова. 	Групни рад.
	<ul style="list-style-type: none"> – Анализа профила ученика (упознавање са сегментима профила и инструментима). – Анализа индивидуализованог образовно-васпитног програма (упознавање са релевантним дијеловима програма). 	Водитељ и наставници партнерски партиципирају у анализи профила ученика и индивидуализованих програма.
II етапа	<ul style="list-style-type: none"> – Наставници добијају задатак да у свом одјељењу креирају профил за једног ученика, те да на основу тог профила креирају индивидуализовани програм за тог ученика у зони наредног развоја. 	Индивидуална израда изведбеног модела.

III етапа	<ul style="list-style-type: none"> – Индивидуална и заједничка анализа и евалуација креираних профила и индивидуалних програма образовно-васпитног рада ученика. 	<p>Сваки наставник анализира профил и програм који је креирао његов колега и критички га анализира и евалуира, а након тога слиједи заједничка дискусија. У складу са утемељеним примједбама врше се корекције у индивидуалним програмима образовно-васпитног рада ученика.</p>
	<p>Сажета усмена излагања о темама:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Извођење индивидуално планиране наставе – Евалуација индивидуално планиране наставе 	<p>Усмено излагање прожето разговором.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> – Креирање индивидуално планиране вјежбе са микропланом и прикладним инструкцијама. 	<p>Тандемска израда изведбених модела.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> – Анализа и евалуација креираних индивидуално планираних вјежби 	<p>Парови једни другима евалуирају вјежбе, након тога слиједи заједничка дискусија.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> – Рефлексивна размјена искустава наставника о потребама, могућностима и перспективама извођења индивидуално планиране наставе, те превазилажењу њених могућих ограничења. 	<p>Заједничка партиципација у дискусији.</p>

Материјално-техничка основа стручног усавршавања

У оспособљавању наставника за индивидуално планирану наставу кориштени су: Power Point презентација под насловом „Дидактичке основе индивидуално планиране наставе“, дијагностички и истраживачки инструменти, обрасци и примјери профила ученика, обрасци и примјери индивидуалних програма образов-

но-васпитног рада ученика, листићи са конкретним задацима за наставнике, оловке и материјал за писање.

Остваривању приказаног програма интерактивног усавршавања наставника за индивидуално планирану наставу претходе озбиљне методолошке, стручно-методичке, организационе и материјално-техничке припреме. Садржајно-проблемски је отворен, дивергентан, динамичан и интензивно искуствено доживљен. Имплементаци-

ција оваквог програма захтијева и студивно динамизирање времена. Реализује се у три етапе.

У првој етапи стручног усавршавања прожимају се сажета усмена излагања водитеља, респонсбилне, групне и тандемске вјежбе за наставнике, заједничке рефлексивне анализе и евалуације њихових практичних остварења. Друга етапа стручног усавршавања траје десет дана и захтијева индивидуално и практично ангажовање наставника. У овој етапи се најинтензивније развијају и унапређују методолошке и дидактичко-методичке, па и педагошко-психолошке компетенције наставника. Креирању профила и индивидуалних програма образовно-васпитног рада претходи комплексна припрема инструментална помоћу којих се прикупљају подаци. Тек на основу систематизованих информација у профилу, могуће је креирати индивидуални програм образовно-васпитног рада. Трећа етапа стручног усавршавања започиње заједничком анализом креираних профила и програма с циљем продубљивања стечених знања и унапређивања компетенција релевантних за примјену индивидуално планиране наставе. Након тога слиједи тандемски рад наставника на креирању конкретних индивидуално планираних вјежби са микроплановима, те тандемска, а онда и заједничка евалуација истих.

Реализација програма стручног интерактивног усавршавања започиње и завршава разговором о истим питањима: потребе, могућности и перспекти-

ве индивидуално планиране наставе. Смисао разговора прије и послје реализације програма је да се установи да ли постоје квалитативне разлике у ставовима наставника према овој иновацији. Наведени програм примењен је у стручном усавршавању наставника који су изводили експериментални програм индивидуално планиране наставе у оквиру нашег истраживачког пројекта.

Закључак

Позиција, стил и функције наставника у индивидуално планираној настави су у међузависном односу. Инкорпориране су у одговарајуће компетенције наставника.

Како би обезбиједио оптималну мисаону, емоционалну, стваралачку и конативну ангажованост ученика у току индивидуално планиране наставе, у већем броју претходних етапа такве наставе наставник је у субјекатској позицији. У етапи евалуације токова и исхода индивидуално планиране наставе подијељене су одговорности ученика и наставника. Они заједнички и суодговорно партиципирају с циљем унапређења индивидуалних програма образовно-васпитног рада ученика, а самим тим и процеса и исхода индивидуално планиране наставе. Дакле, може се рећи да је наставник регулатор наставног процеса, али не тако механицистички, како је апострофирано у кибернетичко-инфор-

маџијској теорији Феликс фон Кубеа (Felix von Cube), на којој су заснована одговарајућа обиљежја индивидуално планиране наставе. Претежно субјекатска позиција наставника испољава се кроз свих шест функција наставника, а у највећој мјери у оквиру педагошко-дијагностичке и планерско-програмерске функције.

С обзиром да је индивидуално планирана настава доминантно заснована на феноменолошкој и конструктивистичкој дидактичкој парадигми, демократски стил рада наставника је подразумијевајући. Он се испољава кроз готово све функције наставника, а посебно је наглашен кроз функције које се углавном остварују путем комуникације са ученицима: водитељско-иноваторска, медијаторско-социјализацијска, координаторско-терапеутска, савјетодавно-педагошка и докимолошко-евалуацијска.

Да би остварио своје функције у индивидуално планираној настави, наставнику је неопходан одређени ниво развијености ужестручних (методолошких и дидактичко-методичких) и општестручних (педагошко-психолошких) компетенција за научно утемељену идентификацију образовних потреба и потенцијала ученика, планирање, припремање, извођење и евалуацију такве наставе. Остварујући своје иновативне функције у индивидуално планираној на-

стави, наставник јача своје компетенције. Индивидуално планирана настава је флексибилан и отворен процес који захтијева стално преиспитивање кроз формативне евалуације, па и додатно ослушкивање потреба ученика путем интервјуа, како би њихови индивидуални програми образовно-васпитног рада били што реалнији и дјелотворнији.

Јачање компетенција наставника за научно утемељену идентификацију образовних потреба и потенцијала ученика, те планирање, припремање, извођење и евалуацију индивидуално планиране наставе углавном није могуће остварити примјеном традиционалних модела стручног усавршавања, већ примјеном прикладних интерактивних модела, као што су: партнерске, групне, респонсбилне вјежбе, те израда изведбених модела (профили ученика и индивидуални програми образовно-васпитног рада). Како је индивидуално планирана настава насложенија варијанта система индивидуализоване наставе и развој компетенција наставника за такву наставу је сложен процес, као и могућности њене научно утемељене имплементације и дисеминације. У томе незаобилазну и сталну улогу имају иновирани студијски програми наставничких факултета, као и садржаји и активизацијске стратегије професионалног развоја наставника.

Литература

- Вилотијевић, М. и Вилотијевић, Н. (2016). *Модели развијајуће наставе I*. Београд: факултет Универзитета у Београду.
- Glasser, W. (1999). *Nastavnik u kvalitetnoj školi*. Zagreb: Educa.
- Duane, J. E. (1975). *Individually Prescribed Instruction*, Pittsburg, USA.
- Ђукић, М. (2003). *Дидактичке иновације као изазов и избор*. Нови Сад: Савез педагошких друштава Војводине.
- Плић, М. (2002). *Responsibilna nastava*. Banja Luka: Univerzitet u Banjoj Luci.
- Илић, М. (2010). Концепција и структура образовања будућих учитеља за савремени васпитно-образовни рад. У Зборнику радова са научног скупа „Култура и образовање – детерминанте друштвеног напретка (достигнућа, донети, перспективе)”, књига 11 (стр. 549–563). Бања Лука: Филозофски факултет.
- Плић, М. (2012). *Inkluzivna nastava*. Filozofski fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu.
- Плић, М. (2017). *Školska pedagogija*. Banja Luka: Comesgrafika.
- Јерковић, Ј. (2017). *Инклузивна индивидуално планирана настава*. Зборник радова Филозофског факултета у Приштини, XLVII (2), стр. 355–373.
- Mandić, P. (1987). *Inovacije u nastavi i njihov pedagoški smisao* (IV dopunjeno izdanje). Sarajevo: Svjetlost i Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Педагошки лексикон* (1996). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Rogers, C. R. (1965). *Client-centered therapy*. Boston, Houghton and Mifflin.
- Рудакова, И. А. (2005). *Дидактика – средње професионално образовање*. Ростов-на-Дону: „Феникс“.
- Fulgosi, A. (1987). *Psihologija ličnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Cube, V. F. (1994). *Didaktika kao kibernetičko-informacijska teorija*. У књизи: *Didaktičke teorije*. Zagreb: Educa, str. 61–94.
- Шпановић, С. (2013). *Дидактички аспекти примене рачунара у настави*. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду. Сомбор: Педагошки факултет.

Ljiljana Jerković

THE ROLE OF A TEACHER IN INDIVIDUAL CLASSES

This paper represents one of the first attempts to clarify the position, style, functions, and competence of a teacher in individual classes, with their interdependent relationship being stressed and explicated.

In order to provide optimal engagement of students while performing and evaluating individual classes, the teacher finds themselves in the subjective position in the initial stage of such classes. With their overall and democratic engagement, the teacher contributes to the development of authenticity of each student's individuality and to achieving optimal results of learning in the zone of the following development. In the course of an individual class, the teacher assumes numerous functions, such as pedagogical-diagnostic, planning-programming, leader-innovator, and docimologic-evaluational. Furthermore, the teacher assumes other functions as well, such as those regarding mediating and socialising, coordinating and therapeutic acting, and advising, with a view to contributing to the humanisation and inclusiveness of the process of individual classes, as well as more successful realisation of projected outcomes of such classes. The competences necessary for the teacher to successfully plan, prepare, and evaluate individual classes, in addition to the common ones, are the ones regarding profession in general (pedagogical and psychological) and specific terms (methodological, didactic and methodical). The position, working style, and functions of the teacher

in the course of an individual class are interdependent with their competences.

The paper also presents a comprehensive programme of professional training for teachers dealing with individual classes. It is based on precisely defined, measurable and projected outcomes, which represent the wanted methodological, didactic, and methodical competences of the teacher.

Key words: *individual classes, position, style, functions, and competences of the teacher; interactive professional training for teachers.*

Лиљана Јерковић

УЧИТЕЉ В ИНДИВИДУАЛНО ПЛАНИРОВАННОМ ОБУЧЕНИИ

Резюме

В этой работе в первую очередь освещается положение, стиль, функции и компетенции учителей в индивидуально спланированном обучении. В работе апострофированы и объяснены их взаимоотношения. С цел обеспечени и оптимального увлечени учеников на тапе исполнени и оценки индивидуално спланированног обучени, учитель в начальных этапах обучения на позиции субъекта. Его общее и демократическое участие способствует индивидуальности каждого ученика и достижению оптимальных результатов обучения в следующей области развития. Учи-

тель в индивидуально спланированном обучении выполнит различные функции. Его основные функции: педагогическая диагностика, планирование и программирование, управление и инновации, докимолошко-оценочная функция. Сопутствующие функции учителей, которые способствуют гуманизации и инклюзивности процесса индивидуально спланированного обучения и более успешной реализации, является: медиаторно-социализационная, координаторско-терапевтическая, консультативно-педагогическая функция. К компетенциям необходимым учителю для успешного планирования, подготовки и оценки индивидуально запланированных занятий, помимо общих относится: обще-профессиональные и рутинно-профессиональные

позиции. Стиль работы и функции учителя в индивидуально спланированном обучении во взаимозависимых отношениях с его компетенциями.

Работа представляет и объясняет полную программу профессионального развития учителей для индивидуально спланированного обучения. Основывается на точно определенных и измеримых, ожидаемых результатах, которые представляют желаемые методологические и дидактические- методические компетенции учителей.

Ключевые слова: индивидуальное планирование обучения, должность, стиль, функции и компетенции учителей, интерактивное профессиональное развитие учителей.

